

**Петро Сагайдачний - творець
війська Запорозького**

Департамент культури і туризму Полтавської
обласної державної адміністрації
Обласна бібліотека для юнацтва
Ім. Олесь Гончара

Серія «Титани, які змінюють націю»

Петро Сагайдачний – творець війська Запорозького

методично-бібліографічні матеріали
до 445-ї річниці від дня народження

Полтава-2020

УДК 016:94(472)"16/17"Сагайдачний
П 30

Автор-укладач: *Варвара Василівна Потуремець*

Петро Сагайдачний – творець війська Запорозького : методично-бібліографічні матеріали до 445-ї річниці від дня народження / автор-уклад. В. В. Потуремець ; Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесь Гончара. – Полтава, 2020. – 20 с.

Методично-бібліографічні матеріали розкривають героїчний шлях гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного. Даний матеріал може служити пізнавальною інформацією для користувачів юнацького віку. Форми популяризації літератури про видатну історичну особистість можуть використати у своїй роботі працівники закладів освіти та бібліотек.

Був це чоловік великого духу, що сам шукав небезпеки, легковажив життям, у битві був проворний, діяльний, у таборі сторожкий, мало спав і не пиячив... на нарадах був обережний і в усяких розмовах неговіркий.

Яків Собеський державний, політичний і військовий діяч Речі Посполитої початку XVII сторіччя.

Українська земля народила багато поетів і письменників, співаків і композиторів, космонавтів і ракетобудівників. А ще були в нашій історії знані полководці, чий імена змушували тремтіти ворогів. Петро Конашевич-Сагайдачний – один із них. В історію він увійшов як полководець та політичний діяч, гетьман реєстрового козацтва, кошовий отаман Запорізької Січі, благодійник православних братств. Українські козаки під його проводом здобували не лише турецькі фортеці, а й російські міста.

Серед інших діячів того часу П. К. Сагайдачний виділявся гострим аналітичним розумом, палким патріотизмом, глибоким розумінням завдань і перспектив боротьби, послідовністю і непохитністю у досягненні поставленої мети, а також дуже розвинутим почуттям власної гідності. Водночас у документах, на сторінках вітчизняних літописів та у спогадах сучасників знаходяться характеристики Петра Сагайдачного, як найвидатнішого полководця Європи, державного діяча, дипломата, захисника української культури й духовності.

Петро Сагайдачний народився приблизно у 1570 р. у с. Кульчиці поблизу Самбора, що нині на Львівщині, у родині дрібного шляхтича православної віри.

Про молодість П. Сагайдачного відомо дуже мало: всього два-три факти. Він навчається "час чималий" в Острозькій школі заснованій 1576 р. в м. Острозі на Волині князем Костянтином Острозьким. Це була перша і найкраща на Україні греко-слов'янська православна школа вищого рівня. Курс навчання складався із знаменитих "семи вільних наук" доби Ренесансу - граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, музики і астрономії. В цій школі Сагайдачний не тільки здобув високу на той час освіту, а й сформувався його прогресивний, гуманістичний, патріотичний світогляд. Потім, він переїхав з Острога до Києва, і працює домашнім учителем у міського судді Яна Аксака. Одразу після Брестської церковної унії (1596 р.) Петро Сагайдачний написав твір "Пояснення про унію" (невідомо де це сталося у Києві чи Острозі під час навчання), названий литовським канцлером Левом Сапегою в його листі до полоцького уніатського архієпископа Кунцевича "найдорогоціннішим". На жаль, твір цей не дійшов до нас і згадки про нього маємо лише в цьому листі. Покинувши службу у

київського судді, П. Сагайдачний через деякий час опинився на Січі і вступає до війська.

Відомий український дослідник козаччини Д. Яворницький стверджує, що «десь близько 1601 року, з якихось сімейних непорозумінь, він подався на Січ». Саме на Запоріжжі Конашевича як вправного лучника починають називати «Сагайдачним». Прізвисько «Сагайдачний» було досить поширеним серед козаків у середині XVII сторіччя, особливо на Подніпров'ї та Брацлавщині. Озброєний сагайдаком, добре натренований лучник за хвилину міг випустити від восьми до дванадцяти стріл, які летіли іноді за 500 кроків.

М. Грушевський вказує, що П. Сагайдачного називають «учасником молдавської й лівонської війн (1600-1601), так що ще в 1590-х роках уже був він у війську».

Добре розуміючи стан речей і потреби свого часу, П. Сагайдачний уже в перші часи свого перебування на Січі виявив велику політичну далекоглядність. «Ще не будши гетьманом, а ні старшим на Запоріжжі, - пише історик В. Антонович, - Сагайдачний уславив себе цілим рядом добре обміркованих вдалих походів на Туреччину і Крим».

Козаки обирають його обозним, доручивши відати всією артилерією Січі, а з часом – і козацьким гетьманом. Відносно питання, коли Петро Сагайдачний був обраний вперше гетьманом, однозначної думки немає. Наприклад, відомий французький дипломат і історик XVIII ст. Ж. Б. Шерер стверджує, що Сагайдачного «козаки обрали гетьманом у 1597 р.».

Г. Кониський в «Історії Русів» свідчить, що «полки Малоросійкіє... согласясь съ Козаками Запорожскими, въ 1598 году выбрали себя гетьманом Обозного Генерального, Петра Конашевича Сагайдачного, й онъ первый началъ писатися Гетьманом Запорожскимъ, а по немъ й всь бывшіе Гетьмани въ титулах своихъ прибавлять войско Запорожское начали» А за свідченням Д. Яворницького він «виступив близько 1606 року в званні гетьмана».

Петро Конашевич Сагайдачний розробив і вдосконалив козацьку тактику морського бою на «чайках» – швидкохідних човнах. З 1600 року він керував майже всіма значними походами, що набули загальноєвропейського значення.

У наступному 1608 р. та на початку 1609 р. запорожці на чолі з Сагайдачним здійснили морський похід на 16 човнах – «чайках», увійшли в гирло Дунаю і атакували Кілію, Білгород та Ізмаїл.

Добою героїчних походів назвали історики морські козацькі походи 1612-1614 р.р., керовані Петром Сагайдачним. Козацькі «чайки» завдали немало відчутних ударів могутньому турецькому флоту. Інколи із Січі виходило понад 300 «чайок», в яких розміщувалося до 20 тис. козаків.

Д. Яворницький, описуючи битви запорожців на «чайках» із турецьким флотом, зазначив: «Дивна сміливість, швидкість і руйнівна сила всіх цих

козацьких походів на Крим і Туреччину перевершують будь-які описи. Вони можуть бути пояснені тільки тим, що на чолі козаків стояв такий геніальний проводир, яким був Петро Конашевич-Сагайдачний». Найзначнішим із походів того року слід вважати морський похід «чайками» на Крим і взяття Варни і Синопу. Далі Запорозька ескадра сміливо атакувала турецькі кораблі, вийшла на морський простір і взяла курс на Кафу (Феодосія) - головний невільничий ринок у Криму. Козаки штурмом здобули цю могутню, з потужними укріпленнями, турецьку фортецю, розгромили 14-тисячний гарнізон і звільнили полонених. За наказом гетьмана П. Сагайдачного було знищено майже увесь турецький флот. Ця морська експедиція перевершила всі попередні козацькі походи, а за своїм мистецтвом набула загальноєвропейського значення. Слава про П. Сагайдачного залунала по всій Україні, її рознесли по всіх куточках української землі визволені невільники.

Після 1616 р. козаки здійснили ще цілий ряд морських і сухопутних походів. Очаків, Перекоп, Трапезунд, Царгород та інші турецькі і татарські фортеці і міста зазнали могутніх ударів запорожців під командуванням Петра Сагайдачного. За свідченням сучасників, козаки майже неподільно запанували на Чорному морі і, по суті, контролювали навігацію між Босфором і Лиманом.

Відомий італійський мандрівник П'єтро де ла Валле повідомляв у травні 1618 р.: «Турки не мають на Чорному морі жодного місця, яке б не взяли і не сплюндрували козаки. В усякому разі вони сьогодні на Чорному морі така значна сила, що, якщо докладуть більше енергії, будуть цілком його контролювати».

Сагайдачний усвідомлював необхідність боротьби й проти Речі Посполитої, але діяв дипломатично, використовуючи слушні нагоди для втілення своїх задумів. Так було у 1618 році, коли король Речі Посполитої звернувся до гетьмана Сагайдачного з проханням взяти участь у поході на Москву. Сагайдачний, вислухавши короля, висунув такі вимоги:

- 1) розширення козацької території;
- 2) свобода на Україні православної віри;
- 3) збільшення чисельності козацького війська;
- 4) визнання з боку Польщі судової та адміністративної автономії України.

Король і вельможі погодились виконати його вимоги і прислали до його війська клейноди, тобто булаву, бунчук, печатку і прапор. Фактично визнавалася автономна козацька республіка на Україні на чолі з обраним гетьманом.

Петро Сагайдачний, зібравши 20-тисячне військо, в серпні 1618 року рушив через Сіверщину вглиб Московського князівства. Його козаки захопили Путивль і Рильськ, Курськ і Єлец – усього близько 20 міст Московії, розбили ополчення під проводом князів Пожарського й

Волконського та полки на чолі з Бутурліним – і у вересні разом з поляками взяли Москву в облогу. Військо Сагайдачного стояло перед Арбатськими ворітьми Земляного валу й готувалося до штурму. Проте польська шляхта відмовилась продовжувати війну, підписавши з московітами вигідне для себе перемир'я.

Повернувшись з походу на Москву, П. Сагайдачний не пішов на Січ, а прийшов з 20-тисячним військом у Київ, де його було «проголошено Гетьманом над Київською Україною та Гетьманом всього війська Запорозького».

У польсько-турецькій війні, яка розпочалася 1620 року, війська султана розгромили поляків у Молдові й готувалися до походу на Річ Посполиту. На допомогу їй знову прийшов Сагайдачний із сорокати тисяч козацьким військом. Саме він відіграв вирішальну роль у розгромі трьохсоттисячної турецької армії під Хотином, продемонструвавши бездоганне вміння керувати піхотою і кавалерією, налагоджувати їхні спільні дії в обороні та в наступальних діях проти супротивника, який переважав чисельністю. Про це свідчать численні тогочасні документальні джерела. Французький історик першої половини XVII ст. М. Бодьє писав: «Козаки з такою сміливістю переслідували турків, змітаючи все на своєму шляху, що прорвалися майже до наметів і стягів султана». Польський сеймовий комісар Якуб Собеський заявив: «Справжніми переможцями під Хотином і рятівниками Польщі були козаки».

Вірменський хроніст Авксентій писав: «Якби не козаки, польське військо було б розбите за 3-4 дні. Перемогу було здобуто тільки завдяки Богові й запорозьким козакам». Але дуже важко дісталася ця перемога козакам, а для гетьмана Хотин був останньою з перемог. Тяжко поранений отруєною татарською стрілою, Сагайдачний їхав до Києва, лежачи у колясці в супроводі королівського лікаря. У Києві він дуже страждав від рани, але продовжував дбати про долю України і козаків, піклуватися про школи, братства, церкви та шпиталі. Хотинський мир, підписаний турками й поляками, був вигідний і для України.

Але ця битва стала останньою для гетьмана. Від численних ран, отриманих на полі бою, Петро Конашевич-Сагайдачний помер у Києві в квітні 1622 року. Перед смертю в присутності Київського митрополита Іова Борецького і майбутнього гетьмана Оліфера Голуба заповів своє майно на освітньо-навчальні і релігійно-церковні благодійні цілі, зокрема 1500 золотих він подарував Київській і Львівській братським школам. Поховали славетного гетьмана козаки і кияни з великими почестями в Богоявленській церкві Київського братства. Коротка доба гетьмана П. Сагайдачного, але має велике значення в історії України.

Петро Конашевич-Сагайдачний був не тільки геніальним проводирем, він був великим військовим реформатором. Гетьман провів реформу війська на Січі. Основною суттю якої було підвищення організації, дисципліни і

боездатності козацького війська. Він перетворив партизанські ватаги козаків у регулярне військо, поділив козацьке військо на сотні та полки, поновив навчання. Разом із тим впровадив сувору дисципліну, заборонив пити горілку під час морських походів, а за провини "карав на смерть".

Унікальна територіальна, паланково-курінна система організаційної побудови Запорозької Січі забезпечувала високий ступінь підготовленості війська до війни. Оскільки ця система створювалася з метою максимальної мобілізації, то її можливості дозволяли козацькому війську швидко поповнюватись після значних втрат або поразок.

Гетьман збільшив козацький флот до сотень чайок. Розробив стратегію ведення війни на теренах ворога, фактично рейдові операції. Його козаки одночасно атакували кілька османських фортець, і поки ворог збирався силами і думками, наносили вирішального удару.

Таким чином Сагайдачний долучив Військо Запорозьке до вирішення проблем та прагнень жителів України, залучив його до політичної самоорганізації та захисту православної віри. Саме завдяки Сагайдачному Військо Запорозьке по праву стало національним, що сприяло підвищенню його боездатності. Завдяки його політиці козаки виступають на перше місце в суспільстві України і перебирають на себе роль провідної верстви.

Проявляв гетьман турботу і про розвиток національної освіти та культури. З усім військом Запорозьким Сагайдачний вступив до Київського (Богоявленського) братства, що виступало проти колонізаторської політики шляхетської Польщі. І хоча нова культурна інституція була створена без дозволу короля, братство не відважувалися заборонити чи скасувати, бо побоювалися козацтва.

За активної участі Сагайдачного на Русі-Україні 1620 р., всупереч політиці польсько-шляхетського уряду і католицької та уніатської церков, було відновлено православну ієрархію, ліквідовану після Брестської церковної унії 1596 р. Таким чином, Сагайдачний зробив безпрецедентний для свого часу крок — поставив зброю на охорону освіти рідної країни і її культури.

Сагайдачний прагнув відновити значення Києва як православного та культурного центру, він підтримував діяльність лаврського митрополита Єлисея Плетенецького і створеного ним навколо друкарні Києво-Печерської лаври гуртка учених, друкарів та письменників.

1620 року завдяки своєму авторитету гетьман домогся того, що Єрусалимський патріарх Феофан висвятив на єпископів кількох українських священників, і відновив Київську митрополію.

Завдяки його талантам непереможного полководця та стратега, витонченого дипломата та людини честі, Козацька держава (іноземці знали її, як "Козацьку Україну-Русь") набула в Європі важливого значення, стала центром політичного та культурного життя східної Європи, відіграла значну роль на міжнародній політичній арені, мала неабиякий вплив на

політику Речі Посполитої, Московії, Османської Імперії, Кримського ханства, тощо.

До Києва прибували послы з Італії, Франції, Польщі, навіть, з Персії. З гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним укладали союзні договори та угоди видатні політичні та релігійні діячі (зокрема, Папа Римський) та голови європейських лицарських орденів.

Завдяки реформам гетьмана Петра Сагайдачного, Козацька держава набула автономії у складі Речі Посполитої на рівні з Литвою, мала своє надзвичайно боєздатне мобільне військо, власну грошову систему, економіку, культуру та мистецтво.

З метою розширення знань юних користувачів книгозбірень про славного українського гетьмана, поглиблення інтересу до історії України в бібліотеках слід організовувати книжково-ілюстративні виставки, перегляди, літературні експозиції, на яких були б представлені історичні, довідкові, художні видання, що розкривають постать відважного полководця, генія військової думки, дипломата, захисника української духовності гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. Так, до відзначення ювілею гетьмана в стінах бібліотеки слід організувати *виставку-персоналію "Мудрий політик, військовий стратег та дипломат"*

Цитата: *"Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний – це одна з тих світлих постатей, на якій відпочиває погляд історика і образ якої назавжди залишається у народній пам'яті"*.

Історик Дмитро Яворницький

Розділи

1 розділ: *Гетьман Петро Сагайдачний – гроза бусурманів і московитів.*

2 розділ: *Перший український адмірал.*

3 розділ: *Меценат і захисник православ'я.*

4 розділ: *Образ гетьмана в художній літературі та скульптурі.*

Максиму Рильському належать слова: *"Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього"*. А тому слід якомога частіше звертатись до історії українського народу, щоб зрозуміти сучасне і врахувати помилки минулого.

Цьому буде сприяти *вечір видатної особистості "Гетьман П. Конашевич Сагайдачний: козацька доля – мужність, мудрість, воля"* за таким планом:

1. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний – мудрий політик, стратег і дипломат. *(Виступ учителя історії)*
2. Військовий реформатор. *(Бесіда бібліотекаря)*
3. Перегляд уривків документального фільму "Українські державники. Петро Конашевич-Сагайдачний" та художнього фільму "Дорога на Січ".
4. Вікторина-пошук "Що ви знаєте про гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного та історичну добу того часу?"

Вікторина-пошук – захід з елементами пошуку відповідей на питання, в даному випадку вони будуть присвячені основним фактам та подіям з життя гетьмана Петра Сагайдачного. Завдання користувачів, присутніх на масовому заході, знайти відповіді на запитання вікторини із запропонованих їм книг. Вікторину можна також провести як самостійний захід. Даємо примірний перелік питань вікторини:

1. До складу яких держав входили українські землі на початку XVII ст.?
2. Якої шкоди завдавали українським землям турецько-татарські набіги?
3. Де і коли народився гетьман П. Конашевич-Сагайдачний?
4. В яких навчальних закладах здобував освіту?
5. В якому році Петро Конашевич-Сагайдачний вперше став гетьманом?
6. Чим найбільше прославився гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний?
7. Чому історики називають його першим українським адміралом?
8. Після поранень в якій відомій битві помер легендарний гетьман?
9. Як вшановано в Україні пам'ять Петра Конашевича-Сагайдачного?
10. Якому відомому українському поету належать ці слова «Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього»?

Особливу славу Петру Сагайдачному принесли морські походи. Руйнуючи турецькі фортеці й порти, знищуючи ворожий флот, визволяючи бранців, козацтво гартувало власні сили, набувало вищої військової майстерності й згуртованості. Блискучі перемоги були зумовлені мудрим керівництвом гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

Перше, що зробили росіяни, захопивши Крим в лютому-березні 2014 року, це зняли пам'ятник українському гетьманові Петрові Конашевичу-Сагайдачному в Севастополі. Пам'ятка видатному українському діячеві заважала їм вільно називати це місто «городом русских моряков», бо він здійснив дуже багато морських походів в Крим і Туреччину ще тоді, коли моряків Московщини на Чорному морі навіть не чули. Не російські адмірали, а саме українські козаки під проводом гетьмана П. Конашевича-

Сагайдачного були основоположниками слов'янського флоту на Чорному морі, саме вони, а не росіяни, поклали край одноосібному володарюванню Туреччини на Чорному морі.

Пізнавальними для юнацтва будуть заходи, які відтворять історичний портрет гетьмана України як керівника і розробника успішних військових операцій на морі. Одним з таких заходів може стати *усний журнал* на тему **«Морська звитяга запорізьких козаків»**, який рекомендуємо провести за сторінками:

1 сторінка. Причини морських походів.

2 сторінка. Перша чверть XVII ст. – апогей слави козацького флоту.

3 сторінка. Гетьман П. Конашевич Сагайдачний – геній морських походів.

4 сторінка. Зображення П. Конашевича Сагайдачного в живопису, скульптурі, грав'юрі.

Історію ж бо пишуть на столі.

Ми ж пишем кров'ю на своїй землі,

Ми пишем плугом, шаблею, мечем.

Піснями і невольницьким плачем.

Ліна Костенко

Українська історична пісня, була для нашого народу своєрідним правдивим підручником з історії. У ній народ висловлював своє ставлення до історичних подій, осіб і обставин. Створювались пісні і про гетьмана Петра Сагайдачного. Відомі з них **"Ой, на горі та жінці жнуть"**, **"Ой, Хотине, гради давній"**.

Для ознайомлення молоді з художніми, музичними творами та художніми та документальними фільмами про гетьмана в бібліотеках доцільно провести *бібліомікс* (від англ. *mix* – змішувати) **на тему «Образ Петра Конашевича Сагайдачного в художній літературі та кіно.»**

Це тематичний бібліографічний огляд, до якого включають різноманітні бібліотечні документи: книги, періодичні видання, відео-, кіно-, фоно-, фотодокументи, електронні видання, плакати, посилання на інформаційні ресурси тощо.

Нижче рекомендуємо твори, які можна використати при проведенні цього заходу.

Сагайдачний належав до тих небагатьох військових діячів, чий образ з'явився ще в давній українській літературі. Маються на увазі **«Вірші на жалісливий погреб Петра Конашевича-Сагайдачного»**.

Ці «Вірші...» належали Касіяну Саковичу – одному з найцікавіших і водночас малопоцінованих українських авторів XVII ст.

Написані вони були в 1622 р. – незадовго після смерті Сагайдачного. У той час К. Сакович був ректором Київської братської школи і, напевно, особисто знав героя свого твору. Адже Сагайдачний багато доброго зробив і для Київського братства, і для його школи. Основна частина тексту «Віршів...» – роздуми про життя й смерть, сенс людського існування. Власне, це було

характерним для багатьох барокових творів. Тут поєднувалося ренесансне розуміння безсмертя, яке досягається з допомогою славетних справ, із розумінням християнським.

Однак у «Віршах...» є міркування, написані на «злобу дня». Це фактично перший поетичний твір в українській літературі, де козаки називаються захисниками вітчизни, християнства, навіть порівнюються з давньоруськими князями, зокрема князем Олегом.

Відповідно змальовується і Сагайдачний – як козацький ватажок, славний лицар, який визволяє українців з турецької неволі, здійснює походи на бусурманські землі. Водночас це й захисник православного благочестя, людина, завдячуючи якій була відновлена православна ієрархія на Русі (в Україні та Білорусії) в 1620-1621 рр. Це також і меценат, який дбає про братства та їхні школи.

Образ Сагайдачного, створений у «Віршах...», загалом відповідав історичним реаліям. Потім цей образ перейшов у козацьке літописання та почав сприйматися як історично достовірний. Самі ж «Вірші...» стали хрестоматійними й розглядалися як джерело біографічної інформації про цього видатного козацького полководця.

Водночас Сагайдачний став популярним романтичним персонажем. Не дивно, що на нього звертали увагу письменники-романтики. Одному з них,

Данилу Мордовцю (Мордовцеву) (1830-1905) належить повість «Сагайдачний».

Як відомо, Д. Мордовець походив зі старовинного козацького роду. У своїх творах часто звертався до історичних сюжетів, широко використовуючи український фольклор, який добре знав.

Показовою в цьому плані є повість «Сагайдачний». Герой її зображений у романтичному дусі. Це – сміливий козацький лицар, який уміло поборює ворогів.

Не маючи достатнього біографічного матеріалу про Сагайдачного, Д. Мордовець вдається до цікавого прийому – намагається вписати козацькі думи в історичний контекст, подати їх як своєрідний історичний матеріал. Водночас широко використовує доступний йому історичний фактаж. Правда, з останнім поводить вільно, дозволяє собі зміщувати хронологію подій.

Твір Д. Мордовця можна сприймати як мікс різнорідного історичного фактажу й фольклорного матеріалу. Такий собі «постмодернізм» кінця ХІХ ст. Навіть сьогодні цей твір читається з інтересом. Тим більше, що автор непогано володів словом.

Однією з важливих подій української історії вважають Хотинську битву, героєм якої був Сагайдачний. Хто знає, як би розвивалися події, коли б турецькі війська під Хотином отримали перемогу.

На жаль, українці не дуже люблять оспівувати свої перемоги. Ліпше їм співається про поразки. І все ж в українській літературі є твір, де автор з допомогою красного слова спробував зобразити перемогу польсько-українського війська під Хотином. Це історична повість Осипа Маковея (1867-1925) «Ярошенко», що побачила світ у 1905 р. Цього автора І. Франко охарактеризував як «талановитого новеліста і поета». І цей талант значною мірою виявився у згаданій повісті. Не дивно, що твір неодноразово перевидавався.

Повість написана в притаманній для української літератури початку ХХ ст. реалістичній, «народницькій» манері. Головним героєм твору є простолюдін Микула Ярошенко, який, завдячуючи обставинам, став мимовільним учасником Хотинської битви. Через твір проходить думка, що народ часто стає заручником гри можновладців із різних ворожих таборів. Ось на такому тлі розгортаються події Хотинської битви.

Автор використав доступні йому історичні джерела, зокрема «Історію Хотинського походу» Якова Собеського. Власне, цей твір став історичною основою для повісті. Дійовими персонажами твору, поряд із вигаданими простолюдинами, є відомі історичні особи – Іов Борецький, Яцко Бородавка, Михайло Дорошенко, Петро Могила, Ян-Кароль Ходкевич, турецький султан Осман II... I, звісно, Сагайдачний.

Образ останнього О. Маковей вимальовує, максимально використовуючи згадану «Історію Хотинського походу» У ній козацький гетьман зображений позитивно. Таке ж позитивне зображення є в повісті «Ярошенко». Сагайдачний тут постає як талановитий полководець, котрий розуміє козацькі маси й загалом діє на їхню користь.

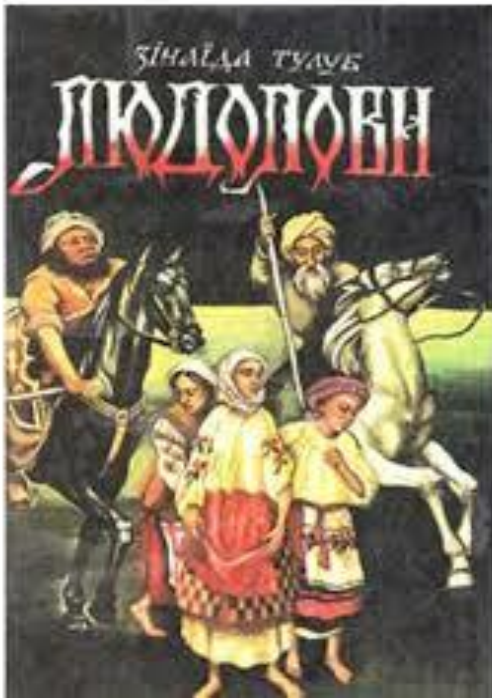
Інший твір про гетьмана Сагайдачного – роман Андрія Чайковського (1857-1935) «Сагайдачний». Видавався і за часів Австрії, і за Польщі, і за радянських часів і вже в незалежній Україні. Життя автора цього твору пройшло на Галичині – тут він народився, навчався, працював. Заробляв на хліб юридичною практикою.

Література для нього була, радше, хобі чи засобом підробітку.

А. Чайковський відомий як автор численних прозових творів козацької тематики. Письменник сумлінно ставився до написання таких творів. Не будучи істориком, скрупульозно збирав матеріал, навіть спеціально консультувався з М. Грушевським.

А. Чайковський прагнув створити велике епічне полотно, де б не лише зображувалася біографія видатного козацького полководця, а й розповідалося про Запорізьку Січ. У творі чимало антипольських моментів. Адже автор сам був свідком численних українсько-польських конфліктів, що їх він свідомо чи несвідомо "переносив" у свій твір. У 1929 р. А. Чайковського навіть притягнули до судової відповідальності за цей роман, інкримінуючи заклик до непокори польській владі.

«Сагайдачний» виявився багатостраждальним твором. Над ним автор працював більше двадцяти років. У часи воєнного лихоліття губилися рукописи. Доводилося твір переписувати заново. Роман у повному обсязі так і не побачив світ. Вийшло лише три його частини (відповідно у 1918, 1929, 1932 роках). Щодо останніх двох частин, то вони не були опубліковані і їх не вдалося знайти.

Відомим твором про Сагайдачного в українській літературі є роман «Людолови» Зінаїди Тулуб (1890-1964) – людини трагічної долі, для котрої, як і для А. Чайковського, роман про славного козацького гетьмана став «справою життя». Близько десяти років письменниця присвятила праці над романом «Людолови», перша частина якого вийшла в 1934 р., друга – в 1937 р.

У 1937 р. її арештували, звинувативши в антирадянській діяльності. Пройшла тюрми, Колиму, заслання в Казахстані... Звільнена була лише в 1956 р.

Роман «Людолови» написано на базі значного історичного матеріалу. Треба

віддати належне З. Тулуб: їй вдалося створити по-своєму переконливу картину українського життя початку XVII ст. Те саме варто сказати й про образ Сагайдачного. Письменниця написала високохудожній твір, продовживши кращі традиції європейської історичної белетристики кінця XIX – початку XX ст. Цей твір неодноразово перевидавався в радянській Україні і служив українській справі, творячи український символічний світ.

Петру Конашевичу-Сагайдачному присвячена драма П. Куліша «Сагайдачний», В. Рогожи «Запороги. Роман Перший. Петро Сагайдачний», Вацлава Потоцького «Війна Хотинська».

В рекомендованій бібліомікс слід включити уривки з документального фільму «Українські державники. Петро Конашевич-Сагайдачний», художнього фільму «Дорога на Січ» та найвідоміші українські народні пісні про цю історичну особистість «**Ой на горі та жінці жнуть**», «**Ой, Хотине, граде давній**».

Бібліотечним працівникам слід звернути увагу на незаслужено забуті художні твори про гетьмана Сагайдачного. Одна з таких книг – роман українського письменника Спиридона Черкасенка «**Пригоди молодого лицаря**».

Пропонуємо Вам провести по цьому твору *годину цікавої книги*. Ця форма роботи проводиться саме для популяризації цікавих пізнавальних книг, які з певних причин стали забутими.

Перш за все слід написати звертання до користувачів:

Шановні користувачі бібліотеки!

Пропонуємо Вашій увазі незаслужено забуту книгу Спиридона Черкасенка «Пригоди молодого лицаря». Цей твір написаний автором в еміграції, вперше виданий 1937 року у Львові.

Події, відтворювані в романі, змальовують життя й побут запорозького козацтва XVII століття. Благородне побратимство рядових запорожців, мудрість і військовий хист їхнього провідника Сагайдачного, бої на морі й суші, морські походи й штурми фортець, визволення невольників з турецької каторги — все це захоплює й заворожує читача, пробуджує приспане почуття національної гідності та гордості за свій народ.

Поряд з книгою, яка популяризується, слід помістити інші художні твори про гетьмана Сагайдачного, літературознавчі видання та історичні дослідження, які відтворюють тогочасну історичну епоху.

І сьогодні славетний гетьман України продовжує своє життя в споруджених пам'ятниках, меморіальних дошках на будинках і назвах вулиць, його ім'я з гордістю носять флагманський корабель Військово-Морських Сил України СКР «Сагайдачний» і Військовий інститут імені П. К. Сагайдачного при Національному університеті «Львівська політехніка», а його мужність, героїзм, обізнаність з військовою справою є взірцем для воїнів Збройних Сил України у служінні українському народові та Батьківщині.

Петро Конашевич-Сагайдачний - це одна з тих світлих постатей, яка назавжди залишиться в народній пам'яті.

Література

Аркас М. Гетьман Петро Сагайдачний / М. Аркас // Історія України-Русі / М. Аркас. – Одеса: Маяк, 1994. – С.165-170

Бердута М. Петро Конашевич-Сагайдачний / М. Бердута // Історичні постаті. Гетьмани України / М. З. Бердута, В. І. Бутенко, О. М. Солошенко. — Х. : Основа, 2004. – С. 7-13.

Борисенко В. Козацтво – провідна суспільно-політична сила України першої половини XVII ст. / В. Борисенко // Курс української історії: з найдавніших часів до XX ст. : навч. посібник / В. Борисенко. – К.: Либідь, 1996. – С.162-178

Васильчук С. Гроза бусурманів і московитів / С. Васильчук // Військо України. – 2016. – № 9. – С. 54-57

Горобець В. Україна: від козацької реформи Баторія до здобуття Сагайдачним Кафи. 1579-1616 / В. Горобець. – К. : Кріон, 2010. – 192 с.

Греченко В. Конашевич-Сагайдачний Петро : український гетьман, видатний політичний і культурний діяч / В. Греченко // Державні, політичні та громадські діячі України: політичні портрети. – К., 2002. – С. 80-83

Гуржій О. І. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний / О. І. Гуржій, В. В. Корнієнко. — К. : Україна, 2004. — 188, [2] с.

Гуржій О. І. Петро Конашевич-Сагайдачний / О. І. Гуржій // Історія козацтва. Держава-військо-битви / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – К.: Арій, 2011. – С. 29-33.

Зяцьєв С. Не лише турецькі фортеці, а й російські міста здобували українські козаки / С. Зяцьєв // Демократична Україна. – 2016. – 13 жовт. – С. 9

Коляда І. Методика вивчення теми: боротьба українського козацтва з чужоземними загарбниками. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний / І. Коляда // Історія в школі. – 2016. – № 5-6. – С. 25-34

Кралуок П. Той, хто визначав вектори української історії / П. Кралуок // День. – 2018. – 11 жовт. – С. 6

Лепко В. І. Українське козацтво / В. І. Лепко. – Х. : Торсінг плюс, 2008. – 95 с.

Мицик Ю. А., Хижняк З. І. Конашевич (Конашевич-Сагайдачний) Петро Кононович // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII-XVIII ст. :

енцикл. вид. / упоряд. З. І. Хижняк; за ред. В. С. Брюховецького. – К.: Вид. дім "КМ Академія", 2001. – С. 271-273.

Наумова Н. О. Петро Сагайдачний / Н. О. Наумова. — Київ : КМ-Букс, 2016. — 124 с. : іл. — (Творці державного престижу)

Петро Конашевич-Сагайдачний // Український пантеон. – К., 2013. – С. 54-57

Петро Кононович Конашевич-Сагайдачний // Видатні українці. – Харків, 2008. – С. 29-30

Петро Сагайдачний (1560-1622 рр.) // 100 великих українців. – К., 2010. – С. 74-77

Сагайдачний в Києві // Сто великих загадок історії України. – 2008. – С. 208-210

Сагайдачний Петро Кононович : [Гетьман українських реєстрових козаків] // 100 видатних імен України / І. Шаров. – К., 1999. – С. 363-368

Сас П. М. Конашевич-Сагайдачний Петро Кононович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2008. – Т. 5. – Кон-Кю. – С. 9-11.

Сас П. М. Чесний рицар Петро Конашевич-Сагайдачний / П. М. Сас ; НАН України, Ін-т історії України. — К. : Ін-т історії НАН України, 2012. — 349 с.

Семена М. Перший український адмірал / М. Семена // День. – 2015. – 26-27 черв. – С. 8

Сидоров Є. Гетьман козацтва / Є. Сидоров // Військо України. – 2015. – № 4. – С. 54-56

Слабошпицький М. Українець з доби відродження / М. Слабошпицький // Чумацький шлях. – 2011. – № 3. – С. 16-19

Сорока Ю. Похід П. Конашевича Сагайдачного на Москву. 1618 / Ю. Сорока. – Харків : Факт, 2016. – 120 с.

Субтельний О. Гетьман Петро Сагайдачний / О. Субтельний // Історія України / О. Субтельний. – К.: Либідь, 1993. – С. 148-150.

Сюндюков І. Козаки біля воріт Кремля / І. Сюндюков // День. – 2018. – 12-13 жовт. – С. 21

Чепурний В. Необачний Сагайдачний / В. Чепурний // Військо України. – 2018. – № 3. – С. 62-64

Художня література про гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

Загірня, М. М. Гетьман Петро Сагайдачний : іст. оповідання : з повісті Данила Мордовця, з додатками й одмінами / М. М. Загірня. — К. : Дніпро, 1994. — 94 с.

Куліш П. О. Петро Сагайдачний : драма / П. О. Куліш // Твори : у 2-х т. – К., 1994. – Т. 2. – С. 285-311

Маковей О. Ярошенко : істор. повість / О. Маковей. – К. : Дніпро, 1985. – 168 с.

Мордовець Д. Сагайдачний : істор. проза / Д. Мордовець. – К.: Укр. центр духовної культури, 1994. – 245 с.

Пригара М. Михайлик – Джура козацький : істор. повість / М. Пригара. – Київ : Веселка, 1984. – 146 с.

Рогожа В. Запороги. Петро Сагайдачний : істор. роман / В. Рогожа. – К. : Самміт-Книга, 2014. – 392 с.

Тома Л. В. Петро Конашевич Сагайдачний / Л. В. Тома. — Х. : Фоліо, 2011. — 117 с. — (Знамениті українці)

Тулуб З. Людолови : істор. роман : в 2-х т. / З. Тулуб. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 1. – 553 с. ; Т. 2. – 571 с.

Чайковський А. Сагайдачний : істор. роман у 3-х кн. / А. Чайковський. – К. : Дніпро, 1990. – 1990. – 585 с. – (Б-ка істор. прози)

Черкасенко С. Ф. Пригоди молодого лицаря: [істор. роман : для ст. шк. віку] / С. Ф. Черкасенко. - К. : Нац. книжковий проект, [2011]. – 352 с. – (Україна крізь віки)

Електронні ресурси

Петро Конашевич-Сагайдачний [Електронний ресурс] // Вікіпедія : [сайт] – Текст. і граф дані. – [Б. м.] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 03.03.14). – Назва з екрана.

Петро Сагайдачний, кошовий отаман, гетьман запорізького козацтва, гетьман України [Електронний ресурс] // Козацькі вожді України : [сайт] – Текст. і граф. дані. - [Б. м.] – Режим доступу: [politics.ellib.org.ua > pages-10623](http://politics.ellib.org.ua/pages-10623) (дата звернення 19.03.2020) – Назва з екрана.

Петро Конашевич Сагайдачний як видатна історична постать [Електронний ресурс] // Історія : [сайт] – Текст. і граф. дані. – [Б. м.] – Режим доступу : <https://blogs.korrespondent.net/blog/events/3437514/> (дата звернення: 19.03.2020). – Назва з екрана.

Серія «Титани, які зміцнюють націю»

Петро Сагайдачний – творець війська Запорозького

методично-бібліографічні матеріали

до 445-ї річниці від дня народження

Автор-укладач Варвара Василівна Потуремець

Редактор

Комп'ютерна верстка

Відповідальна за випуск

Г. С. Волкова

О. Є. Пугачов

С. В. Сичова

Підписано до друку 03.2020. 20 стор. Тираж 3 прим.

Обласна бібліотека для юнацтва імені Олесея Гончара

36039, м. Полтава, вул. О. Гончара, 25а

<http://libgonchar.org>

E-mail: pobugonchara@ukr.net